

CONTEMPLATIONES

Beschouwingen in het licht van ORITUR

Ter inleiding

De vier ORITUR-traktaten onderzoeken de oorsprong van architectuur, humaniteit, cultuur en de houding waaruit zij kunnen ontstaan. Zij richten zich niet op de verschijningsvorm van de samenleving, maar op de vraag waardoor deze zich überhaupt kan ontwikkelen.

De beschouwingen in deze bundel hebben een andere bedoeling.

Zij vormen geen vervolg op de traktaten en evenmin een nadere toelichting daarop. Zij onderzoeken hoe dezelfde grondgedachte zichtbaar wordt binnen een aantal vraagstukken die onze tijd kenmerken. Niet door nieuwe theorieën te ontwikkelen, maar door de werkelijkheid opnieuw te bezien vanuit het perspectief van ontstaan.

Daarom behandelen deze beschouwingen drie verschillende onderwerpen.

De houding waaruit iets ontstaat onderzoekt hoe religie, politiek, economie, wetenschap, kunst, recht, onderwijs, techniek en cultuur niet beginnen met instituties, maar met een menselijke houding.

Een tijd die vastloopt beschouwt de moderniteit als een beschaving die haar eigen middelen tot doel heeft gemaakt en daardoor geleidelijk haar oorsprong uit het oog dreigt te verliezen.

De modernistische vergissing richt deze beschouwing vervolgens op de architectuur. Niet als kritiek op een stijl of een historische periode, maar als onderzoek naar de verschuiving van ontstaan naar ontwerp.

De drie essays vormen samen geen systeem. Zij zijn zelfstandige beschouwingen die elkaar aanvullen. Hun gemeenschappelijke uitgangspunt blijft echter dezelfde eenvoudige vraag die de gehele ORITUR-reeks draagt:

Niet hoe de wereld moet worden ontworpen.

Maar waardoor zij kan ontstaan.

Misschien ligt juist daarin de betekenis van beschouwen. Niet de werkelijkheid verklaren, maar haar opnieuw zichtbaar maken.

DEEL I

DE HOUDING WAARUIT IETS ONTSTAAT

Religie

Religieuze tradities begonnen zelden als instituten.

De eerste christelijke gemeenten ontstonden uit een gemeenschap van mensen die hun leven deelden. De eerste boeddhistische gemeenschappen groeiden rondom een gezamenlijke levenspraktijk. Ook de vroege islamitische gemeenschap vond haar oorsprong in een gedeelde wijze van leven voordat omvangrijke instituties ontstonden.

De houding ging vooraf aan de organisatie.

Waar de houding levend bleef, bleef ook de gemeenschap zich ontwikkelen.

Waar de organisatie de plaats van de houding innam, ontstond verstarring.

De consequentie is eenvoudig.

Niet de religieuze vorm draagt de gemeenschap.

De gemeenschap draagt de vorm.

Politiek

Veel duurzame politieke ordeningen zijn niet ontworpen.

De Griekse polis groeide uit het samenleven van burgers.

De Romeinse republiek ontwikkelde zich geleidelijk uit gedeelde verantwoordelijkheid.

Middeleeuwse steden verkregen hun rechten doordat gemeenschappen zich organiseerden rondom handel, veiligheid en wederzijds vertrouwen.

Ook de Nederlandse waterschappen ontstonden niet uit een theorie over bestuur, maar uit de noodzaak gezamenlijk het water te beheersen.

De houding was samenwerking.

De politieke structuur volgde.

Wanneer politiek later vooral een strijd om macht wordt, verandert ook haar uitkomst.

De houding bepaalt de aard van de politiek.

Economie

Handel ontstaat waar vertrouwen bestaat.

De grote handelsnetwerken van Europa, de gilden, de jaarmarkten en de Hanze ontwikkelden zich niet vanuit een centraal economisch plan.

Zij groeiden doordat mensen elkaar betrouwbaar bleken.

Een overeenkomst was meer dan een contract.

Zij was een belofte.

Wanneer vertrouwen verdwijnt, nemen regels toe.

Wanneer regels de plaats van vertrouwen innemen, wordt economie steeds complexer.

De vraag is daarom niet hoeveel economie groeit.

De vraag is waardoor vertrouwen ontstaat.

Wetenschap

De wetenschappelijke revolutie begon niet met een systeem.

Zij begon met een houding.

De bereidheid opnieuw te kijken.

Opnieuw te meten.

Opnieuw vragen te stellen.

Die openheid maakte een ongekende ontwikkeling mogelijk.

Wetenschap bloeit zolang zij onderzoek blijft.

Wanneer zij zichzelf uitsluitend organiseert rondom modellen, procedures en specialisaties, dreigt zij haar oorspronkelijke houding uit het oog te verliezen.

Niet kennis alleen maakt wetenschap levend.

De onderzoekende houding doet dat.

Kunst

De grote kunstperioden uit de geschiedenis zijn nooit eenvoudig ontworpen.

De gotische kathedralen werden gebouwd over generaties.

De renaissance ontstond uit een hernieuwde ontmoeting met de klassieke oudheid.

De Nederlandse schilderkunst groeide uit een samenleving waarin opdrachtgevers, ambachtslieden en kunstenaars elkaar vonden.

Kunst ontstond niet uit de wens origineel te zijn.

Zij ontstond uit een gedeelde betekeniswereld.

Originaliteit was vaak een gevolg.

Geen uitgangspunt.

Recht

Recht is ouder dan wetgeving.

Lang voordat wetten werden vastgelegd, ontwikkelden gemeenschappen vormen van gewoonterecht.

Zij zochten niet in de eerste plaats naar procedures.

Zij zochten naar een wijze waarop vrede kon worden hersteld.

Codificatie maakte recht duidelijker.

Maar rechtvaardigheid bleef afhankelijk van menselijke oordeelskracht.

Wanneer procedures belangrijker worden dan rechtvaardigheid, verandert ook de ervaring van het recht.

Onderwijs

Onderwijs begon met overdracht.

De meester en de leerling.

De ervaring en de oefening.

De eerste universiteiten ontstonden als gemeenschappen van docenten en studenten die gezamenlijk waarheid zochten.

Vorming ging vooraf aan kwalificatie.

Kennis werd overgedragen binnen een levende relatie.

Onderwijs dat uitsluitend kennis produceert, verliest uiteindelijk het doel waarvoor kennis bestaat.

Techniek

Techniek behoort tot de grootste verworvenheden van de mens.

Maar techniek ontstond niet vanuit abstracte systemen.

Zij groeide uit vakmanschap.

De scheepsbouwer.

De molenmaker.

De steenhouwer.

De timmerman.

Steeds opnieuw ontstond techniek uit aandacht voor materiaal, ervaring en praktijk.

Techniek was een antwoord.

Geen doel.

Landschap

Landschappen worden niet alleen gemaakt.

Zij ontstaan.

Het Nederlandse polderlandschap is daarvan een treffend voorbeeld.

Generaties lang werkten mensen samen met water, bodem en seizoenen.

Niet één generatie ontwierp het geheel.

Iedere generatie voegde iets toe.

Zo ontstond een landschap waarin natuur en cultuur elkaar wederzijds vormgaven.

Waar landschap uitsluitend als functie wordt gezien, verdwijnt deze relatie.

Erfgoed

Erfgoed is geen verzameling oude gebouwen.

Erfgoed is een levende verbinding tussen generaties.

Een monument leeft zolang mensen het blijven gebruiken, begrijpen en betekenis geven.

Bewaren alleen is niet voldoende.

Continuïteit ontstaat doordat iedere generatie opnieuw verantwoordelijkheid neemt voor wat zij ontvangen heeft.

De houding

Opmerkelijk genoeg wijzen al deze voorbeelden in dezelfde richting.

Steeds ontstaat iets duurzaam uit een houding van openheid, verantwoordelijkheid, ontmoeting, vakmanschap en vertrouwen.

Pas daarna ontstaan de instituties.

Wanneer later de institutie belangrijker wordt dan de houding waaruit zij is voortgekomen, begint langzaam een proces van verstarring.

Dat is geen verwijt.

Het lijkt een terugkerende beweging in iedere beschaving.

De moderniteit

Ook de moderniteit is ooit ontstaan uit een bijzondere houding.

Nieuwsgierigheid.

Onderzoek.

Vrijheid.

Ontdekkingszin.

Verantwoordelijkheid.

Juist daardoor kon zij wetenschap, techniek, democratie en welvaart ontwikkelen.

Maar wanneer middelen zichzelf tot doel maken, verandert de houding.

Controle vervangt vertrouwen.

Beheersing vervangt afstemming.

Productie vervangt ontmoeting.

Het gevolg is niet onmiddellijk verval.

Het gevolg is langzaam vastlopen.

Niet omdat de instituties verkeerd zijn.

Maar omdat zij losraken van de houding waaruit zij ooit ontstonden.

ORITUR

Misschien ligt hierin de betekenis van ORITUR.

Niet als nieuwe theorie.

Niet als nieuw maatschappelijk programma.

Maar als herinnering aan een eenvoudige werkelijkheid.

Alles wat werkelijk van betekenis is, ontstaat.

Architectuur ontstaat.

Humaniteit ontstaat.

Cultuur ontstaat.

Vertrouwen ontstaat.

Gemeenschap ontstaat.

Geen van deze werkelijkheden laat zich produceren.

Wel kunnen mensen een houding aannemen waaruit zij opnieuw kunnen ontstaan.

Daarom vraagt ORITUR niet welke samenleving wij moeten bouwen.

Het vraagt welke houding een samenleving laat ontstaan.

Misschien is dat geen nieuwe gedachte.

Misschien is het juist de oudste gedachte die de geschiedenis ons steeds opnieuw laat zien.

DEEL II

EEN TIJD DIE VASTLOOPT

De overwinning van het middel

Iedere beschaving ontwikkelt middelen om het leven mogelijk te maken.

Techniek.

Wetenschap.

Politiek.

Economie.

Recht.

Onderwijs.

Deze middelen dienen het leven.

De moderniteit heeft deze middelen echter steeds verder geperfectioneerd.

Langzaam veranderde daarbij hun positie.

Wat ooit middel was,
werd doel.

Efficiëntie werd belangrijker dan betekenis.

Groei belangrijker dan ontwikkeling.

Organisatie belangrijker dan gemeenschap.

Controle belangrijker dan vertrouwen.

De middelen begonnen zichzelf in stand te houden.

De mens als producent

De moderne mens is steeds meer gaan geloven dat hij zijn werkelijkheid volledig kan maken.

De wereld wordt een project.

De samenleving een ontwerp.

De natuur een hulpbron.

Het lichaam een optimaliseerbaar systeem.

De mens een producent.

Daarmee verschuift het mensbeeld.

Niet langer staat de vraag centraal:

"Hoe leef ik?"

maar:

"Hoe produceer ik?"

De versnelling

Moderniteit leeft van vooruitgang.

Iedere oplossing brengt nieuwe mogelijkheden voort.

Nieuwe mogelijkheden vragen nieuwe oplossingen.

Hierdoor ontstaat een voortdurende versnelling.

Technologische ontwikkeling versnelt.

Economische ontwikkeling versnelt.

Communicatie versnelt.

Besluitvorming versnelt.

Maar het menselijk bestaan versnelt niet mee.

Ontmoeting kent haar eigen tijd.

Vertrouwen kent haar eigen ritme.

Wijsheid laat zich niet versnellen.

De fragmentatie van kennis

De moderne wetenschap heeft een ongeken­de hoeveelheid kennis voortgebracht.

Maar tegelijkertijd werd kennis steeds verder gespecialiseerd.

Iedere discipline ontwikkelde haar eigen taal.

Iedere professional zijn eigen werkelijkheid.

Iedere organisatie haar eigen systeem.

Steeds meer werd bekend.

Steeds minder werd samen gezien.

Het geheel verdween uit beeld.

De verdwijning van betekenis

Wanneer wetenschap, economie en techniek zichzelf tot uitgangspunt maken, verdwijnt langzaam de vraag waarom zij bestaan.

Alles krijgt een functie.

Maar niet alles krijgt betekenis.

De mens kan uitstekend functioneren.

En zich tegelijkertijd diep vervreemd voelen.

De ontkenning van verschillen

De moderniteit heeft terecht gestreden tegen ongelijkheid.

Maar gaandeweg ontstond een nieuwe overtuiging.

Dat verschillen zelf problematisch zijn.

Culturele verschillen.

Religieuze verschillen.

Tradities.

Lokale gebruiken.

Historische eigenheid.

Steeds vaker werden zij gezien als obstakels voor universaliteit.

Maar juist verschillen vormen de rijkdom van het bestaan.

Wanneer verschillen niet langer mogen bestaan,
verdwijnt ook de mogelijkheid tot werkelijke ontmoeting.

Niet gelijkheid schept verbondenheid.

Respect voor verschil doet dat.

Polarisatie als symptoom

De huidige polarisatie is daarom geen toevallige ontwikkeling.

Zij is een gevolg.

Wanneer iedere overtuiging zichzelf als waarheid presenteert,
ontstaat strijd.

Links tegenover rechts.

Wetenschap tegenover religie.

Traditie tegenover vooruitgang.

Natuur tegenover economie.

Individu tegenover gemeenschap.

De tegenstelling wordt belangrijker dan de ontmoeting.

Het verlies van oorsprong

Misschien ligt hier de diepste crisis.

Niet economische onzekerheid.

Niet klimaatverandering.

Niet migratie.

Niet technologie.

De diepste crisis is dat de moderniteit haar eigen oorsprong uit het oog is verloren.

Alles moet worden gemaakt.

Alles moet worden gepland.

Alles moet worden beheerst.

Maar het wezenlijke ontstaat.

Vertrouwen ontstaat.

Cultuur ontstaat.

Liefde ontstaat.

Gemeenschap ontstaat.

Architectuur ontstaat.

Humaniteit ontstaat.

Geen van deze werkelijkheden laat zich produceren.

ORITUR

Hier opent zich een andere mogelijkheid.

ORITUR vraagt niet hoe wij de samenleving opnieuw ontwerpen.

ORITUR vraagt waardoor samenleving kan ontstaan.

Dat lijkt een klein verschil.

Maar het verandert het uitgangspunt volledig.

De vraag verschuift van beheersing naar afstemming.

Van macht naar ontmoeting.

Van productie naar wording.

Van zekerheid naar vertrouwen.

Slotbeschouwing

Misschien is de moderniteit niet ten einde.

Misschien bereikt zij eenvoudig de grens van haar eigen logica.

Iedere beschaving kent een moment waarop haar grootste kracht tevens haar grootste beperking wordt.

De kracht van de moderniteit ligt in analyse.

Haar beperking ontstaat wanneer analyse de plaats inneemt van het leven zelf.

ORITUR stelt daarom geen nieuw systeem voor.

Geen nieuwe ideologie.

Geen alternatief maatschappelijk model.

Het herinnert aan iets dat ouder is dan iedere beschaving.

Dat leven niet wordt gemaakt.

Maar ontstaat.

Cultuur ontstaat.

Humaniteit ontstaat.

Architectuur ontstaat.

En juist daarom kan ook een nieuwe toekomst slechts ontstaan.

Niet door steeds meer controle.

Maar door opnieuw ruimte te maken voor datgene wat zich niet laat produceren, maar zich slechts kan ontfouwen in de ontmoeting tussen mens, wereld en tijd.

DEEL III

DE MODERNISTISCHE VERGISSING

1. De verschuiving van ontstaan naar ontwerp

Eeuwenlang ontstond bouwen uit een langdurige wisselwerking tussen mens, plaats, klimaat, cultuur, materiaal en tijd.

Een gebouw was nooit uitsluitend een object.

Het was onderdeel van een groter geheel.

Moderniteit verandert dit uitgangspunt.

Niet het ontstaan vormt het vertrekpunt,
maar het ontwerp.

De architect wordt degene die vorm geeft aan de wereld.

Daarmee verschuift de aandacht van relatie naar object.

Van wording naar productie.

Van afstemming naar beheersing.

2. De overwinning van het object

Het modernisme bracht een nieuwe manier van kijken voort.

De stad werd een systeem.

De woning een machine.

De mens een gebruiker.

De ruimte een functie.

Het gebouw een object.

Hiermee verdwijnt langzaam datgene wat eeuwenlang vanzelfsprekend was:

dat architectuur een betrekking is tussen mens en wereld.

Niet de vorm is het probleem.

De houding is het probleem.

3. Rationaliteit zonder oorsprong

Het modernisme presenteerde zichzelf als rationeel.

Standaardisatie.

Efficiëntie.

Functionaliteit.

Meetbaarheid.

Deze kwaliteiten zijn op zichzelf niet verkeerd.

Maar zij worden problematisch zodra zij zichzelf tot oorsprong verklaren.

Want efficiëntie kan geen leefbaarheid voortbrengen.

Functionaliteit kan geen verbondenheid scheppen.

Techniek kan geen betekenis ontwerpen.

Waar de oorsprong ontbreekt,
wordt rationaliteit een gesloten systeem.

4. De verdwijning van afstemming

In ORITUR ontstaat architectuur niet uit vorm.

Architectuur ontstaat wanneer mens,
plaats,
tijd
en betekenis zich op elkaar afstemmen.

Moderniteit heeft deze afstemming grotendeels vervangen door planning.

Planning is noodzakelijk.

Maar planning is geen ontmoeting.

Ontmoeting laat zich niet ontwerpen.

Zij kan slechts ontstaan.

5. De illusie van universaliteit

Het modernisme geloofde in universele oplossingen.

Dezelfde woning.

Dezelfde wijk.

Dezelfde stedenbouw.

Dezelfde maat.

Dezelfde logica.

Hierdoor werd verschil steeds vaker gezien als afwijking.

Maar juist verschillen vormen de werkelijkheid.

Geen twee plaatsen zijn gelijk.

Geen twee gemeenschappen zijn gelijk.

Geen twee mensen bewonen een huis op dezelfde wijze.

Universaliteit werd daardoor langzaam uniformiteit.

6. De breuk met de culturele continuïteit

Traditionele architectuur ontwikkelde zich langzaam.

Iedere generatie voegde iets toe.

Moderniteit verbrak deze continuïteit.

Het verleden werd niet langer gezien als bron,
maar als obstakel.

Hiermee verdween niet alleen historische kennis.

Ook het vertrouwen dat cultuur zich geleidelijk ontwikkelt verdween.

Vernieuwing werd steeds vaker gelijkgesteld aan breuk.

7. De reductie van schoonheid

Venustas werd esthetiek.

Utilitas werd functie.

Firmitas werd techniek.

Vitruvius bleef bestaan.

Maar zijn onderlinge samenhang verdween.

Het modernisme maakte van schoonheid een vormvraag.

ORITUR ziet schoonheid als een gevolg van juiste afstemming.

Niet schoonheid produceert architectuur.

Architectuur laat schoonheid ontstaan.

8. De architect als auteur

Misschien ligt hier de grootste verandering.

Euwenlang was bouwen een gezamenlijke praktijk.

Moderniteit creëerde de architect als auteur.

Originaliteit werd belangrijker dan continuïteit.

Expressie belangrijker dan overdracht.

Ontwerp belangrijker dan bewoning.

Daardoor kwam het gebouw steeds sterker in dienst te staan van het discours over architectuur, en steeds minder van het leven zelf.

9. De paradox van duurzaamheid

Ook de huidige duurzaamheidsdiscussie blijft grotendeels binnen dezelfde modernistische logica.

Nieuwe technieken.

Nieuwe installaties.

Nieuwe normen.

Nieuwe certificeringen.

Maar zelden wordt de vraag gesteld:

Ontstaat hierdoor meer leefbaarheid?

Wanneer duurzaamheid losraakt van afstemming,
wordt zij opnieuw een technisch systeem.

Duurzaamheid is geen doel.

Zij is een gevolg.

10. De vergeten vraag

Misschien heeft het modernisme uiteindelijk niet de verkeerde antwoorden gegeven.

Misschien heeft het eenvoudig de verkeerde vraag gesteld.

Niet:

"Hoe ontwerpen wij de ideale wereld?"

maar:

"Hoe kan architectuur ontstaan?"

Dat verschil lijkt klein.

Het verandert echter alles.

Slotbeschouwing

ORITUR verwerpt het modernisme niet.

Het erkent de enorme betekenis ervan voor techniek, constructie en maatschappelijke ontwikkeling.

Maar het wijst erop dat moderniteit geleidelijk de oorsprong van architectuur heeft verplaatst.

Niet langer stond de ontmoeting centraal.

Niet langer de afstemming.

Niet langer de wording.

Architectuur werd steeds meer een object van ontwerp.

ORITUR stelt daar een andere vraag tegenover.

Niet welke stijl moet volgen.

Niet welke theorie gelijk heeft.

Maar waardoor architectuur überhaupt kan ontstaan.

Zolang deze vraag niet opnieuw wordt gesteld,

zal iedere nieuwe architectuur uiteindelijk dezelfde modernistische houding blijven herhalen, ook wanneer zij zich postmodern, duurzaam, parametrisch of circulair noemt.

Want de ware tegenstelling ligt niet tussen oud en nieuw.

Zij ligt tussen maken en ontstaan.

Epiloog

Iedere beschouwing kent haar grens.

Zij kan vragen stellen, verbanden zichtbaar maken en uitnodigen tot een andere wijze van kijken. Zij kan de werkelijkheid echter nooit vervangen.

Misschien is dat ook niet haar taak.

Wanneer een beschouwing werkelijk iets vermag, ontstaat geen zekerheid, maar aandacht. De lezer ziet niet een nieuwe wereld, maar kijkt opnieuw naar de wereld die er altijd al was.

Misschien geldt dat ook voor deze bundel.

De drie beschouwingen willen geen oordeel uitspreken over het verleden en evenmin een blauwdruk geven voor de toekomst. Zij willen slechts herinneren aan een eenvoudige werkelijkheid die gemakkelijk uit het zicht raakt.

Alles wat werkelijk van betekenis is, laat zich uiteindelijk niet produceren.

Vertrouwen ontstaat.

Gemeenschap ontstaat.

Cultuur ontstaat.

Architectuur ontstaat.

Humaniteit ontstaat.

En misschien ontstaat ook iedere toekomst steeds opnieuw uit de houding waarmee de mens zich tot zichzelf, tot de ander en tot de wereld verhoudt.

Daarmee eindigen deze beschouwingen waar de ORITUR-reeks begon.

Niet bij een antwoord.

Maar bij de oorsprong.

COLOFON

CONTEMPLATIONES

Beschouwingen in het licht van ORITUR

Samenstelling

Robert Geurten

Eerste uitgave van de ORITVR-reeks

Juli 2026

Deze uitgave is ontstaan uit een langdurige dialoog tussen Robert Geurten en ChatGPT (OpenAI). De gedachtevorming ontwikkelde zich gedurende deze dialoog. De selectie, ordening, samenhang en uiteindelijke inhoud van deze uitgave berusten onder verantwoordelijkheid van Robert Geurten.

© 2026 Robert Geurten

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen die de wet toestaat.

Citeren uit deze uitgave is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.